

عکسهایی که قصه گذشته را باز می گویند

آیدین فرنگی

پیشگامان عکاسی در اردبیل. اسماعیل صادقیلر. تهران:
نشر عارف کامل، ۱۳۸۶. ۲۰۰۰۰ ریال.

می آمد و با اجاره محلی مناسب به عکاسی می پرداخت. چالیک اولین فردی است که در اردبیل به صورت حرفه ای (در ازای دریافت دستمزد) ثبت عکسهای یادگاری، خانوادگی و اداری را انجام داده. در واقع او نخستین شخصی است که در این شهر اقدام به دایر کردن مغازه عکاسی کرده».

پس از چالیک، میرزااحمد اردبیلی سومین عکاس فعال در این شهر و نخستین اردبیلی ای است که حرفه عکاسی را برگزیده. او در سال ۱۳۰۰ خورشیدی مغازه ای را در حدفاصل چهارراه مرکزی شهر تا میدان سرچشمه دایر کرده و به آموزش دوتن از عکاسان آتی اردبیل نیز همت گمارده است.

اسماعیل قربان ارشادی (۱۳۴۱ - ۱۳۷۰ خورشیدی) را می توان چهارمین عکاس قدیمی اردبیل دانست. او در خانواده ای عشایری در اطراف مشکین شهر به دنیا آمده و در پانزده سالگی به دلیل مشکلات مالی، به دنبال کار راهی ارمنستان می شود. وی در آنجا با یک عکاس آشنا شده، به عنوان دستیار کار خود را شروع می کند و فنون وقت عکاسی را فرا می گیرد، اما به دلیل داشتن تابعیت ایرانی اجازه گشودن مغازه مستقل را ندارد؛ تا اینکه پس از روی کار آمدن رضاشاه در ایران، راه وطن را پیش گرفته، در حوالی سالهای ۱۰ - ۱۳۰۹ وارد اردبیل می شود و به صورت سیار به عکاسی می پردازد. وی پس از مدتی به مشکین شهر بازگشته، همراه پسرش باز هم به صورت سیار، عکاسی را ادامه می دهد...

حاج بابانظرزاده، خان بابا امیری، محمد الفبایی، غلامرضا الفبایی، عباسقلی سپهری و یونس فرزانه به ترتیب دیگر آغازگران عکاسی در اردبیل محسوب می شوند. برای کسب اطلاعات درباره این افراد و نیز تماشای عکسهای تاریخی اردبیل و مشکین شهر، از عکسهای علی خان والی تا تصاویر ثبت شده توسط یونس فرزانه، می توانید کتاب **پیشگامان عکاسی در اردبیل** اسماعیل صادقیلر را مطالعه کنید. این کتاب علاوه بر ارائه اطلاعات موجود پیرامون آغازگران عکاسی در اردبیل، مجموعه ای نفیس از عکسهای تاریخی اردبیل را نیز با خوانندگان به اشتراک گذاشته؛ تصاویری که بی تردید از نظر پژوهش در تاریخ اردبیل می توان آنها را با صفت منحصر به فرد یاد کرد.

اگر از روی تصادف یا از سر تدبیر، ناصرالدین شاه قاجار پس از بازگشت از سفر فرنگ، علی خان را به حکمرانی اردبیل منصوب نمی کرد، ما اکنون مجموعه ای بی نظیر از قدیمی ترین عکسهای منطقه اردبیل را در اختیار نداشتیم؛ چرا که این نجیب زاده تهرانی، عکاسی را در سن پترزبورگ آموخته بود و علاوه بر گردآوری عکس و آلبومهای شخصی، گزارشهای ارسالی اش به شاه را نیز با عکسهای متعدد همراه می کرد.

علی خان پیشتر سابقه کار در گیلان، دربار ناصرالدین شاه، تصدی حکومتهای مراغه، خوی، سلماس و ارومیه را داشت و مدتی نیز با اقامت در تبریز به عکاسی پرداخته بود. وقتی روز پانزدهم صفر ۱۳۰۷ ه.ق (۱۲۲ سال پیش) پا به اردبیل گذاشت، بنابر اسناد در دسترس، برای نخستین بار دوربین عکاسی را هم به این شهر آورد. وی که علاوه بر علاقه اش به عکاسی و تهیه آلبومهایی نفیس از اردبیل در زمینه آثار تاریخی، بافت شهر، روستاها، طبیعت، ایلات و بزرگان و... گزارشهای مصوری را نیز برای شاه می فرستاد، منحصر به فردترین مجموعه عکسهای پیش از مشروطیت اردبیل را برای ما به یادگار گذاشته. علاوه بر این یادداشتهایی کوتاه که با دستخط او عکسها را همراهی می کند، از منظر تاریخی و فرهنگی بر ارزش تصاویر افزوده است. حکومت علی خان بر اردبیل و مشکین شهر در دوره ناصری دو سال و یک ماه به طول انجامید و سپس در عهد مظفرالدین شاه برای بار دوم به حکومت این منطقه منصوب شد...

بعد از علی خان که عکسهایش اکنون در موزه کاخ گلستان نگهداری می شود، فردی از ارمنیان به نام چالیک را دومین عکاس فعال در منطقه ذکر کرده اند. او علاوه بر ثبت هنرمندانه تصویر مردم شهر، به آموزش عکاسی نیز پرداخته است. در مورد زندگی چالیک اطلاعات دقیقی در دست نیست و ظاهراً تصویری نیز از وی به جا نمانده، اما یونس فرزانه، تنها عکاس باقی مانده از نسل عکاسان قدیم اردبیل درباره چالیک می گوید: «در دوره قاجار فردی ارمنی زبان به نام چالیک که ساکن تهران بوده، هر سال بهار و تابستان به اردبیل